

csöbb árucikké válik, amely üzletekben megvásárolható, és alig kell egyedileg és drágán előállítani őket.

A telekommunikációs ipar ki tudja elégíteni az igényeket. A jelenlegi szolgáltatók kormányzati beavatkozás nélkül is meg tudnak felelni a jövőbeni nagyobb igényeknek. A figyelem az információs technika alkalmazása felé fordul.

Az emberi erőforrásoknál a fő figyelmet az oktatásra és a képzésre kell összpontosítani. Jelentős eredményeket sikerült elérni az alap- és középfokú oktatásban, ami különösen a korábban National Council for Educational Technology, 1998 áprilisától *British Education Communications and Technology Agency* néven működő ügynökségnek köszönhető. Az alapvető lehetőségek megvannak, az iskolák azonban sohasem lesznek képesek a legkorszerűbb számítógépeket megvenni, és az állandó internetkapcsolatért fizetni.

A jövőben az információ kezelésének azt a részét kell középpontba állítani, ami nem pusztán technikai jellegű. Ennek érdekében a nemzeti kerettantervet módosították is.

A felsőoktatásban a *Follett-jelentés* nyomán nagy előrelépés történt a digitális információk kezelése terén, a *Dearing-jelentés* pedig az információkezelés magas szintjének elérését hangsúlyozta.

Folyamatos figyelmet kell fordítani az iskolába már nem járó nemzedékekre is. Ezen a téren öröndetes fejlemény volt az Oktatási Minisztérium (Department of Education) információs autósztáda kezdeményezése, amelyet a *National Grid for Learning* elnevezésű program követett azzal a céllal, hogy bekapcsoljon a hálózatba minden ok-

tatási intézményt, és minden felnőttképzésben, szakmai továbbképzésben részt vevő személynek biztosítsa a hozzáférést.

Szerencsés dolog, ha az információs piacot nem egy-két cég uralma jellemzi. Ebben a tekintetben nincs sok dicsekednivalója Nagy-Britanniának. Ezzel szemben a telekommunikációs és műsorszóró ipar deregulációja kiemelkedő eredményt hozott.

1997-ben megtörtént a szellemi tulajdon védelmét szolgáló jogszabályok felülvizsgálata, és folyik az adatvédelmi törvény felülvizsgálata is. Jelentős előrelépés következett be a hivatalos adatok elérésében. Az állampolgárok már a 80-as években hozzáférhettek az önkormányzatok és az egészségügyi intézmények rájuk vonatkozó adataihoz. Az önkormányzatokkal kapcsolatos általános információhoz való hozzáférés után a 90-es években kezdődött meg a központi kormányzattól származó információk elérhetőségének kialakítása.

Az információs politika terén sajnálatosan kevés a koordináció, nincs egy meghatározott irány, és nem látszik, hogy milyen képpé állnak össze a fenti mozaikkockák. A jelenlegi kormányzat kevésbé kötődik érzelmileg a magánszektorhoz és a piachoz, így több koordináció várható. Az egyesült Európához való pozitívabb közeledés is reményekre jogosít fel.

/MOORE, Nick: The British national information strategy. = *Journal of Information Science*, 24. köt. 5. sz. 1998. p. 337–344./

(Koltay Tibor)

Dokumentumszolgáltatás a fejlődő országok számára

A folyóiratok számának gyors növekedése és az előfizetési árak emelkedése miatt a fejlődő országok kutatói egyre nehezebben jutnak hozzá hazai viszonyok között a szükséges dokumentumokhoz, ezért egyre gyakrabban kell igénybe venniük a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásokat.

Az Iowai Állami Egyetem Könyvtára (*Iowa State University Library = ISUL*) gyakran támogatja azokat az egyetem és a nemzetközi intézmények közötti együttműködéseket, amelyek nemzetközi szinten szolgálják a dokumentumellátást. A támogatási politika meghatározásához döntés-előkészítő tanulmányt készítettek a különböző paraméterek vizsgálatára nemzetközi partnerek esetében.

A vizsgálat során a fő hangsúlyt az átfutási időre, a küldemények költségeire és a teljesítési arányra helyezték. A felmérésben könyvtárak és kutatók egyaránt részt vettek. Az ISUL könyvtárközi kölcsönzési levelezőlistáján (ILL-L) felhívás formájában kért csatlakozókat. A részt vevő könyvtárak és az Iowa State University megállapodásokban rögzítették a vizsgálatban való részvétel feltételeit. Az egyéni kutatók az *International Institute for Theoretical and Applied Physics* (IITAP) keresztül kapcsolódtak a rendszerhez. A fejlődő országokat a marokkói, kolumbiai, orosz és szlovák könyvtárak képviselték (tudományos és szakkönyvtárak), beleértve a nemzeti dokumentációs központokat is. Az egyéni résztvevőket az

IITAP Chiléből, Kolumbiából, Hondurasból, Indiából, Szlovákiából, Dél-Afrikából, Törökországból és Ukrajnából választotta. A négy könyvtár és az IITAP egyezményben rögzítette a vizsgálattal kapcsolatos feltételeket.

A felmérés során különböző kommunikációs lehetőségek használatát tervezték, végül abban állapodtak meg, hogy a résztvevők kéréseiket légipostával, faxon, és e-mailen küldik meg az ISUL-nak, amely a küldeményeket, illetve a negatív válaszokat légipostán, faxon és csomagküldő szolgálattal továbbította. Egyetlen olyan könyvtár volt, amely technikailag tudta fogadni az elektronikus dokumentumküldést.

Az átfutási idő vizsgálatához az ISUL munkatársai négyféle adatot rögzítettek: (1) mikor küldték el a kérést az ISUL-nak; (2) mikor érkezett meg a kérés az ISUL-hoz; (3) mikor küldték el a kért másolatot vagy a negatív választ; (4) mikor érkezett meg a küldemény a kérőhöz. Az így kapott információkból számították ki a beérkezési időt, a belső feldolgozási folyamat idejét és a szállítási időt. A beérkezési és a szállítási időt naptári napokban, a belső folyamatot pedig munkanapokban mérték.

A szállítási költségek meghatározásához átlagokat számoltak a posta- és faxköltségek alapján. A többi költség (pl. másolás, munkabér) tekintetében nem tettek különbséget a belföldi és a külföldi kérések között. A vizsgálat idejére a könyvtár magára vállalta a szerzői jogdíjak fizetését akkor, amikor a kérő az IITAP kutatója volt, míg a könyvtárak esetében ez a kérőkre hárult.

A vizsgálat eredményei

Az időtényező vizsgálatakor a kérések beérkezéséhez 457 kérést vettek figyelembe, míg a hiányos adatok miatt a dokumentumok kézhezvételéről mindössze 233 adatot tudtak felhasználni.

Az átlagos teljesítési arány 73% volt, amely nagyon szélsőséges értékekből tevődött össze (lásd 1. táblázat). Ez a teljesítési arány arra utal, hogy a fejlődő országokból érkező kérések legnagyobb részét egy közepes méretű kutatókönyvtár teljesíteni tudja.

A kérések általában az ISUL gyűjtőkörében jelentős helyet elfoglaló témaköröket érintették, pl. mezőgazdaság, természettudomány, műszaki terület. A kolumbiai könyvtár kéréseinek magas teljesítési aránya az ISUL online katalógusának használatát bizonyítja, míg a szlovák könyvtár esetében az alacsony teljesítés oka, hogy cikkmásolatok mellett – a szerződésben foglaltakon kívül – könyveket is kértek.

Az átlagos átfutási idő 16,3 nap volt a 233 kérésre vonatkozóan, amely a kérések kb. háromnapos beérkezési idejére, 3,9 napos belső ügyintézés-

1. táblázat

A kérések száma és a teljesítési arány országoként

	A kérések száma	A teljesített kérések száma	Teljesítési arány (%)
Kolumbia	87	78	89,7
IITAP	106	79	74,5
Marokkó	85	60	70,6
Oroszország	68	54	79,4
Szlovákia	111	62	55,9
Összesen	457	333	72,9

si időre és 9,7 napos szállítási időre osztható. A szállítási idő a teljes átfutás 60%-át tette ki. A kérési és a szállítási idő közötti jelentős különbség arra utal, hogy a kérések főleg elektronikus úton érkeztek. Ha a kérés e-mailen vagy faxon érkezett, a beérkezési idő kevesebb mint egy nap volt. Ha a dokumentum küldése is faxon történt, a szállítási idő is kevesebb mint egy napot vett igénybe, kivéve Szlovákiát, ahova a szállítás 2,3 napig tartott. A légipostai küldemények átlagos ideje – kérés és küldés esetén egyaránt – 7–14 nap volt.

A nemzetközi dokumentumellátás háromszintű modellje, amely a hosszabb átfutási időtől a rövidebb felé halad, a következő:

- Légipostán küldött kérés – légipostán küldött másolat (AMR–AMD).
- Elektronikus úton küldött kérés – légipostán küldött másolat (ER–AMD).
- Elektronikus úton küldött kérés – elektronikus teljesítés (ER–ED).

Az ER–ED modell esetében az átlagos átfutási idő kb. hat nap lehet. Elektronikus dokumentumküldés esetén az Ariel szoftver használata a kedvező időtartam mellett a másolat jó minőségét is biztosítja. A belső feldolgozási idő csökkentése és az elektronikus átviteli módszerek nyomán elérhető, hogy az átfutási idő 4–5 nap legyen.

Az átlagos szállítási költség fax alkalmazása esetén 1,18 \$/oldal tét ki, míg légiposta esetében 10 \$/oldal. Mivel a nemzetközi faxvonalak használata költségesebb a belföldinél, a külföldi teljesítés 15 \$/oldal költséggel járt. Faxon történt küldés esetén számos technikai probléma is jelentkezett (megszakadt a vonal, ki volt kapcsolva a fogadókészülék, kifogyott belőle a papír stb.), és a küldemények minősége sem volt minden esetben megfelelő, ami emeli a fax használati költségeit. Egyetlen esetben vettek igénybe kereskedelmi csomagküldő szolgálatot, így az ezzel kapcsolatos következtetések kísérleti jellegűek.

Következtetések

A nemzetközi dokumentumellátásban és a könyvtárközi kölcsönzésben való részvétel feltétele, hogy a könyvtárak meghatározott személyi és dologi feltételekkel rendelkezzenek. A könyvtárak eltérő technológiai szintje és pénzügyi forrásai különböző kommunikációs módszerek alkalmazását teszik szükségessé.

Az internetcsatlakozások és az elektronikus dokumentumrendeléshez és -küldéshez szükséges hardver-szoftver rendszerek világméretű terjedése jótékony hatást fejt ki a fejlődő országok könyvtári helyzetére is, míg ezek költségvonzatai komoly problémát okoznak. Ezek az országok nemcsak abban érdekeltek, hogy az információhoz elektronikus úton hozzáférjenek, de fontos számukra az elsődleges dokumentumok megszerzése is. Elrettentő példa, ami Egyiptomban történt, ahol külföldi segítséggel létrehoztak egy magas színvonalú nemzeti információs hálózatot, míg az eredeti dokumentumok beszerzését nem tudták felzárkóztatni erre a színvonalra.

Ha egy fejlődő ország korlátozott anyagi forrásokkal rendelkezik, akkor a külföldi dokumentu-

mok beszerzéséhez a kevésbé költséges AMR-AMD vagy ER-AMD modellt érdemes megvalósítani.

A vizsgálat nem tért ki az e-mailen kérő/interneten küldő modell tanulmányozására. A felmérések során figyelemmel kísérték, ahogy Kolumbiából e-mailen, az IFLA elektronikus űrlapja segítségével kérték a másolatokat az ISUL online katalógusára támaszkodva. A kért dokumentumokat interneten Ariellel küldték Kolumbiába, a kolumbiai könyvtár hitelkártyával fizetett. Feltehetőleg ez a fajta együttműködés lesz a fejlődés egyik iránya.

Minden könyvtárnak meg kell találnia a helyét a nemzetközi könyvtári gazdasági és politikai szerkezetében. Az ISUL által készített tanulmány adatai jó alapot jelenthetnek a nemzetközi dokumentumellátás kérdéseinek további vizsgálatában.

/DOBSON, Cynthia-PEDERSEN, Wayne A.: Document delivery to developing countries. = Interlending & Document Supply, 26. köt. 1. sz. 1998. p. 3-9./

(Klein Ágnes)

Új rendszer az egykori Lenin Könyvtár számára

Az Orosz Állami Könyvtár (OÁK, az egykori Lenin Könyvtár) 42 millió könyvtári egységből álló egyetemes és átfogó gyűjteményével, 3000 alkalmazottjával, napi 7000 használójával és 30 000 kötetes forgalmával Európa első és a világ második legnagyobb könyvtára. A főépületet, amelynek csak a külső felújítására telt, 1862-ben a könyvtár-alapító Rumjancev építette. A belső felújításhoz és az automatizáláshoz szükséges dollármilliókat eddig nem sikerült előteremteni.

1994-ben az OÁK és az UNESCO modernizációs tervei közé bekerült az automatizálás, és ennek nyomán a British Council elkészítette a *Planning for Automation 1995-2000* c. jelentést, amely egyben a Tacis (EU technical assistance programme for the former Soviet Union and Mongolia) projekt megvalósulásának első lépése volt. Stratégiai, pragmatikus, a használók érdekeit elsődlegesnek tekintő megközelítést javasoltak, és ezt követték az elővizsgálatok során is. Még egy fontos szempont merült fel: mivel a jelentés elkészülte és a bevezetés között négy év telt el, messzemenően építeni kellett a négy év vívmányaira, legfőképpen a számítógépes feldolgozás megkezdésére (Meka).

A cél az OÁK hagyományos könyvtárból digitálissá való átalakulásának, illetve a könyvtári forrásokhoz való hozzáférés megkönnyítésének elősegítése, amit négy egymással szorosan összefüggő lépéssel érnének el: a használói igények és a jelenlegi információs infrastruktúra és szolgáltatások felmérése; a dokumentumfeldolgozás elemzése, a konverzió és az új logikai és fizikai hálózat tervezése; az üzleti és forrásteremtő stratégiák meghatározása; kísérleti bevezetés és képzés. A projekt 18 hónapot venne igénybe, és 2000 derekán ér majd véget, amikor elkészítik a problémák szakmai elemzését és a kísérleti bevezetés tervét; kidolgozzák a stratégiai tervet, amely a gyűjtemények és a katalógusok hozzáféréseinek javítását és formáját meghatározza; feltérképezik a hálózat topológiáját meghatározó használói információs és telekommunikációs igényeket; kialakítják az automatizált könyvtár funkcionális szervezeti struktúráját; és befejezik a marketingkörnyezet vizsgálatát.

Ezen időszak alatt megfelelő integrált könyvtári rendszert telepítenek, amely 50 terminálon át elérhető. Egy külső cég bevonásával 10 000 19.